

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 1 (2024)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/LPPG4887>

Бас редакторы – главный редактор

Аубакирова Р. Ж.

д.п.н. РФ, к.п.н. РК, профессор

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Каббасова А. Т., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Мағауова А. С.,

д.п.н., профессор

Бекмағамбетова Р. К.,

д.п.н., профессор

Самекин А. С.,

доктор PhD, ассоц. профессор

Син Куэн Фунг Кеннет,

д.п.н., профессор (Китай)

Желвис Римантас,

д.п.н., к.псих.н., профессор (Литва)

Авагян А. В.,

д.п.н., ассоц. профессор (Армения)

Томас Чех,

д.п.н., доцент п.н. (Чешская Республика)

Омарова А. Р.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

**БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ ҮРДІСІН
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ**

FTAMP 14.39.07

<https://doi.org/10.48081/DVCJ7874>***А. Ж. Аплашова, Н. Ж. Ахметжанова**Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар*e-mail: aplashova.arna@mail.ru**ОТБАСЫНЫҢ ЖАСӨСПІРІМНІҢ
КӘСІБИ ТАҢДАУЫНА ӘСЕРІ**

Бұл тақырыпты зерттеудің өзектілігі көптеген факторларға байланысты. Қазіргі қоғам жасөспірімдердің кәсіби таңдауына қатысты көптеген мәселелерге тап болады және отбасының бұл процеске әсері негізгі тақырыптардың бірі болып табылады. Кәсіби таңдау әр жасөспірімнің өміріндегі маңызды кезең болып табылады, өйткені ол оның болашағына айтарлықтай әсер етеді, мансаптық траекторияны анықтайды және қоғамдағы өзін-өзі анықтауға әсер етеді. Бұл тұрғыда отбасы алғашқы және жақын әлеуметтік орта ретінде жасөспірімнің кәсіби саланы таңдауын анықтайтын құндылықтарды, көзқарастар мен үміттерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Отбасылар өз кезегінде жасөспірімдерге олардың құндылықтарына, үміттеріне және қолдау әдістеріне байланысты оң және теріс әсер етуі мүмкін. Бұл әсерді түсіну жасөспірімдерді кәсіби таңдау процесінде тиімді бағдарлау және қолдау стратегияларын әзірлеудің негізгі аспектісі болып табылады. Бұл ғылыми-теориялық мақаланың мақсаты – әсер етудің негізгі факторлары мен механизмдерін анықтау үшін отбасының жасөспірімдердің кәсіби таңдауына әсерін талдау. Мақаланың ғылыми-практикалық маңыздылығы жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау процесін түсіну және отбасылық қолдау мен бағдарлау бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін болып табылады. Бұл зерттеу маңызды. Мақаланың нәтижелері психологтар мен тәрбиешілер үшін де, балаларына кәсіби таңдау мен болашақ мансаптық дамуға көмектесуге тырысатын ата-аналар үшін де пайдалы болуы мүмкін.

Кілтті сөздер: отбасының әсері, кәсіби бағдар, кәсіби таңдау, жасөспірімдер, психология, өзін-өзі анықтау, отбасылық қарым-қатынас.

Кіріспе

Мамандық таңдау – жасөспірімнің өміріндегі маңызды бетбұрыс болып саналады. Мамандық таңдау көбінесе жеке тұлға ретінде қабылданғанымен, зерттеулер көрсеткендей, мамандық таңдаудың түпкілікті шешіміне отбасы, мектеп, қоғам, әлеуметтік және экономикалық жағдайлар сияқты әртүрлі факторлар әсер етуі мүмкін. Осы факторлардың ішінде ата-аналар мамандық таңдауға үлкен әсер етеді. Дегенмен, бұл әсерді мойындайтын ата-аналар аз және әлі де балаларының мансап таңдауына әсер етейміз деп санайды. Қабылдаудағы осындай алшақтыққа байланысты ата-аналардың балаларының мансап таңдауына әсер ету нәтижелерін зерттеу маңызды. Көптеген ересектер балаларының интуитивті қабілеттерін бағаламайды. Г. Б. Ниетбаева, Ұ. Ф. Түймебайқызы «жасөспірімдердің басында ата-аналардың кез-келген мінез-құлқын, пікірлері мен көзқарастарын жазатын камера үнемі жұмыс істейді» деп мәлімдейді [1]. Мысалы, жасөспірімдердің мансаптық қалауына ата-аналардың отбасындағы өзара әрекеттесуін үнемі бақылау әсер етуі мүмкін. Бұл жасөспірімдерге өздерінің қоғамдағы рөлі туралы түсінік беретін басым немесе басым емес ата-аналық рөлді бейнелеуді қамтуы мүмкін. Ерте жаста ата-аналар мұны әсер деп санамаса да, болашақта мұндай өзара әрекеттесу балаларының мансаптық ұмтылыстарын айтарлықтай шектеуі немесе кеңейтуі мүмкін.

Материалдар мен әдістер

Ата-аналардың жасөспірімдердің мансаптық таңдауына әсері туралы көптеген зерттеулердің себептерін түсіну үшін мансаптық ұмтылыстарды дамытудың үш негізгі теориясын қарастырған жөн. Оларға А. Рое, L. Lavine, P. Johns теориялары жатады. Осы үш авторлардың біріншісі болып А. Рое, балалық шақ кезеңдерін қамтитын мамандық таңдау теориясын жасады. А. Рое теориясына сәйкес, мамандық таңдау – бұл үш кезеңнен тұратын үздіксіз процесс: қиял-ғажайып таңдау (11 жасқа дейін); алдын-ала таңдау (11 мен 17 жас аралығында); шынайы таңдау (17 жас пен ересек жас арасындағы) [2]. Алдын ала таңдаудың екінші кезеңінде балалар мамандық таңдауда ең импульсивті болып табылады және мамандық таңдаудағы қажеттіліктерді ерікті түрде аударады. А. Рое өз еңбектерінде ата-аналар балаларының мансабын жоспарлауға көбірек қатысуы керек деп айтқысы келді. Тағы бір теоретик L. Lavine кәсіби дамуды мойындады, бірақ ол бұл балалық шақтың кезеңдерінде ғана емес, өмір бойы жалғасатын процесс деп

есептеді. L. Lavine кәсіби даму моделі бес пен жетпіс жас аралығындағы алты кезеңнен тұрды, бірақ тек бірінші кезеңде ата-аналардың әсері туралы айтылды. Бұл кезең «жұмысшымен сәйкестендіру» деп аталды және 4 жастан 12 жасқа дейінгі аралықты қамтиды. Осы кезеңде жасөспірімдер әкесі, анасы немесе басқа маңызды жақын адамымен сәйкестендірілді. L. Lavine өзінің моделінде ата-ананың тікелей әсері туралы айтпаса да, ол ата-аналардың кәсіби дамудың бірінші кезеңінде әсер етуі мүмкін қосымша факторларды мойындады [3].

Үшінші теоретик – P. Johns, ата-аналар өмір бойы балалардың кәсібін таңдауға тікелей әсер етеді деп сенді. P. Johns теориясы Маслоудың қажеттіліктер иерархиясымен көп байланысты болды. Ол балалық шақта қанағаттандырылмаған кез-келген қажеттіліктер есенінен немесе бейсаналық мотиватор ретінде қызмет етеді деп сенді [4]. P. Johns сонымен қатар ата-аналық стильдер баланың мамандық таңдауын анықтайтын негізгі факторлардың бірі деп санады. Ол өзінің моделіне келесі алты ата-ана стилін енгізді: шамадан тыс қорғаныс; шамадан тыс талап қою; эмоционалды бас тарту; баланы елемей; кездейсоқ қабылдау; сүйіспеншілікпен қабылдау.

Нәтижелер және талқылау

Мамандық таңдау – адамның кәсіби траекториясы үшін өте маңызды шешім. Шешім қабылдау процесі өте ерте басталатындықтан, баланың шешімдері отбасының әсерімен модельденеді. Әкесінен айырмашылығы, анасы мансаптық жоспарларды құруға, нақты әрекеттерді бастауға, сондай-ақ психологиялық қолдау көрсетуге көбірек қатысады. Мейірімді, төзімді, ынталандыратын және нәтижеге бағытталған ата-аналар жасөспірімдердің кәсіби дамуына белсенді қатысады. Сонымен қатар, сенімді байланысы бар жасөспірімдер кәсіби бағдар беруге, кәсіби ізденіске ашық.

Түлектердің едәуір бөлігі кәсіби таңдау қажеттілігінен қорқады / сасқалақтайды. Мектепте 9–11 жыл бойы оларға негізінен дайын шешімдер ұсынылды, барлығы оқу жоспарлары мен кестелеріне байланысты, анық және түсінікті болды. Табысты кәсіби өзін-өзі анықтау үшін ата-ана балаға өзінің өмірлік траекториясын таңдауға, жеке мүмкіндіктерін жетілдіру тетіктерін «қосуға» мүмкіндік беруі керек. Мазасыздықтың, эмоционалдық ыңғайсыздықтың жоғарылауын жеңілдету, өмірлік жағдайды бағалауға көмектесу, өзін-өзі бағалау деңгейін арттыру, сондай-ақ жақын болу, ішкі әлемге қызығушылық таныту және жасөспірімнің ниетін тындау маңызды. Тұрақты жылдам техникалық және ғылыми прогреспен еңбек нарығының құрылымында, еңбек қатынастарында және халықты жұмыспен қамтуда өзгерістер орын алуда. Нәтижесінде жаңа мамандықтар пайда болады, ал ескілері айтарлықтай өзгереді немесе мүлдем жоғалады. Осыған байланысты

жас маман өзінің кәсіби қызметін үнемі толықтырып, қайта құра білуі керек, қайта даярлау, кейде кәсіби қайта бағдарлау қажеттілігінің туындауына дайын болуы қажет. Ата-аналардың пікірі үлкен рөл атқарады, тіпті кейде шешуші рөл атқарады. Шындығында, ата-аналардың жалпы жұмысқа деген көзқарасы, әртүрлі кәсіптер туралы мәлімдемелер, жас кезінен бастап өз жұмыстары туралы әңгімелер балалар тарапынан бағаланады, есте қалады және олардың жасөспірім кезіндегі болашағын анықтауға әсер етеді. Осылайша, отбасылық кәсіптік бағдарлаудың маңызды факторларының бірі - ата-аналардың баласының болашақ жоспарлары. Қазіргі қоғамда олар белгілі бір мамандыққа емес, өмір салтына байланысты. L. Lavine «ата-аналардың жасөспірімдердің кәсіби болашағына қатысты үш негізгі ұстанымын атап өтті:

- позитивті және белсенді ұстаным. Ата-аналар балаларға психофизиологиялық жеке ерекшеліктерін ескере отырып мамандық таңдауға көмектесуге тырысады;

- қатаң белсенді позиция. Ата-аналар балаға оқу орны мен мамандықты таңдауды ұсынады. Сонымен қатар, баланың жеке ерекшеліктері, оның бұл жағдайға деген көзқарасы минималды түрде ескеріледі немесе мүлдем ескерілмейді, ал балаға ешқандай түсініктеме берілмейді;

- пассивті позиция. Ата-аналар балаларға өз бетінше кәсіби жоспар құруға мүмкіндік бере отырып, өзін-өзі жояды. Кейде бұл ұстаным үлкен баламен болған жағымсыз тәжірибеден туындайды, онда қатаң ұстаным жағымсыз салдарға әкелді» [5].

Сонымен, Н. С. Жұбаназарова, Г. Койшыман, А. А. Төлегенова зерттеулеріне сәйкес, Қазақстандағы ата-аналар мен жасөспірімдер арасында жасөспірімді таңдау ата-аналардың пікірімен сәйкес келмеген жағдайда, ата-аналардың 10%-ы жеткілікті немқұрайлылық танытып, толық араласпағанын көрсетті. Осындай жағдайдағы ата-аналардың 62 %-ы бала таңдауға және демократиялық көзқарасқа сенім білдірді. Ата-аналардың 17 %-ы, егер пікірлер сәйкес келмесе, баланы сендіруді ұсынды. 3 % – бала үшін кәсіби жолдың нұсқасын талап етті, ал 8 % – бұл сұраққа нақты жауап беру қиынға соқты [6]. Мұнда ата-аналық стратегиялардың бірі ретінде тыйым салу балаға өз сайлауынан бас тартуға міндетті талап қою болып табылады.

Бұл жағдайда ата-аналар оған мамандықты таңдаудың сәтсіздігі мен қалаусыздығын көрсететін дәлелдер келтіреді. Бұл ретте ата-аналардан осы мамандықты таңдаудан бас тарту қажеттігі туралы нақты нұсқау келіп түспейді. Ата-аналық стратегия ретінде алмастыру жасөспірімге ата-аналардың көзқарасы бойынша сәтті таңдау жасай алатын кәсіптердің нұсқаларын ұсыну негізінде жүзеге асырылады.

Г. Т. Ысқақ, О. С. Саңғұлбаев айтқандай, отбасының әсері өзін-өзі тиімділікті тікелей қалыптастыра алады, сонымен қатар өзін-өзі тиімділікке жанама әсер ететін қоршаған орта факторлары ретінде әрекет етеді [7]. Бұл, мүмкін, отбасының құрылымдық ерекшеліктерінің әсері ата-аналар мен балалардың өзара әрекеттесу мінез-құлқы арқылы немесе жанама түрде көрінуі мүмкін. Отбасы әсерінің құрылымдық және процессуалдық ерекшеліктерін өлшеу ортогоналдыға қарағанда өзара тәуелді. Отбасының процессуалдық бағдарланған ерекшеліктері мансаптық шешімдер қабылдаудың өзіндік тиімділігіне тікелей әсер етуі мүмкін сияқты.

Сонымен қатар, ата-аналардың кәсіби таңдау жағдайындағы бейтарап ұстанымы жасөспірімді ата-аналардың алған тәжірибесінен айырады. Егер жасөспірім кәсіби таңдау кезінде тәуелсіз шешім қабылдауда жеткілікті тәжірибеге ие болса ғана ақталуы мүмкін. Ата-аналар мен жасөспірімдердің өзара әрекеттесу мазмұнын талдау баланың кәсіби таңдауын ұйымдастыру процесінде отбасының функцияларын үш түрге бөлуге мүмкіндік берді: ақпараттық; бағыттаушы; қолдау. Н. А. Александрова отбасының орта мектеп жасындағы балалардың жалпы шешімдеріне маңызды әсерін атап өтті [8]. Атап айтқанда, ата-аналар балаларын кәсіби оңалтуға қатысты ұстанымдар мен сенімдерді қалыптастыруда басты рөл атқарды. J. Zhang, M. Yuen, G. Chen отбасының орта мектеп жасындағы балалардың жалпы шешімдеріне маңызды әсерін атап өтті [9]. Атап айтқанда, ата-аналар балаларын кәсіби оңалтуға қатысты ұстанымдар мен сенімдерді қалыптастыруда басты рөл атқарды.

Сонымен қатар, З. Е. Алпысбаев зерттеуіне сәйкес, білім берудің құндылығы Орталық Азияда терең тамыр жайған: ата-аналарын қуанту үшін диплом алатынын, содан кейін қалағанын жасайтынын мойындайтын жастардың пайызы таң қалдырады [10]. Осындай жаңалықтар Шотландия мен Ұлыбританиядағы азиялық мектеп оқушыларының топтарында (үндістер мен қытайлар) жасалды. Атап айтқанда, балалар алдындағы әлеуметтік және этикалық борышын орындау ретінде ата-аналар олардан басымдық болып саналатын кәсіби жетістіктерді талап етті. Егер жасөспірім университетке түссе, онда бүкіл отбасы «жетістікке жетті». Шын мәнінде, ата-аналардың бұл қысымы олардың балаларын «сенімді» мамандықтарға қабылдауға бағытталған. Ата-аналар бірдей көзқарасты ұстанады және балаларын әлеуметтік деңгейі жоғары «қауіпсіз», «сенімді» мамандықтарға артықшылық беруге шақырады. Батыс елдерінің оқушыларына қатысты да осындай жаңалықтар ашылды. S. C. Whiston, B. K. Keller жас адамның бойында қалыптасатын көзқарастар мен нақты құндылықтар негізінен маңызды басқалардың, яғни отбасы, ата-аналар, құрдастар және т.б. амбицияларына

байланысты екенін байқады [11]. Көбінесе тұлғааралық немесе ішкі жанжал энергия көзіне, мансаптық жетістікке жетуге ынталандыруға айналады. Содан кейін ата-анасының үмітін ақтауға немесе оның дұрыстығын дәлелдеуге тырысатын жасөспірім спортта, бизнесте, саясатта, өнерде кәсіби жетістікке жетеді. Ата-аналардың жасөспіріммен сәтті қарым-қатынасының шарттарының ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- ата-аналардың баланың мүдделері мен қажеттіліктерін білуі;
- ортақ мақсатқа қол жеткізуде ынтымақтастықты нығайта білуі;
- жасөспірімдермен «табиғи» сөйлесу;
- жасөспірімді «терең шынымен» сезіну, жанашырлыққа дайын және қабілетті болу, жасөспірімнің позициясына түсу, ондағы жеке тұлғаны көру;
- өзін, мінез-құлқын, сезімдерін басқара білу, жасөспірімдермен қарым-қатынаста дәрежелікті, авторитарлықты, зейінділікті болдырмау;
- талап ету, көтермелеу және жазалау қабілеті.

Болашақ мамандықты таңдауда балаларға көмек көрсете отырып, ата-аналар атқаратын рөлдердің бірнеше түрін анықтадық: 1. Ата-ана-меценат; 2. Ата-ана-гәлімгер; 3. Ата-ана-қамқоршы; 4. Ата-ана-дос.

Ата-ана-меценат рөлі бағыттаушы функцияны жүзеге асыруға бейімділікті анықтайтын ата-аналарға тән. Мұндай ата-аналар баланың кәсіби таңдауын басқаруға тырысады, оған әртүрлі кәсіби салаларға қатысты кеңестер береді. Олар баланың назарын өзіне ең қолайлы деп санайтын мамандыққа аударуға деген ұмтылысымен сипатталады. Ол үшін өз тәжірибесі, балаға сілтеме жасайтын адамдардың тәжірибесі, отбасы тарихы тартылуы мүмкін.

Ата-ана-гәлімгер негізінен ақпараттық функцияны орындайды, яғни жасөспірімнің кәсіптер туралы, олардың мазмұны туралы, кәсіби қызметтің белгілі бір салаларындағы қызметкерлерге қойылатын талаптар туралы түсініктерін кеңейтетін ақпарат береді. Көбінесе бұл рөлді әкесі толық отбасында орындайды. Алайда, егер бұл толық отбасы болмаса, онда мұндай рөлді ана да орындай алады.

Қамқоршы ата-аналар материалдық және бағалау көмегін көрсету арқылы жасөспірімнің кәсіби таңдауына ықпал етеді. Мұндай ата-аналар жасөспірімнің дұрыс емес кәсіби таңдауының алдын алуға тырысады, оларды осы саладағы асығыс, ойланбаған қадамдардан қорғайды. Олар жасөспірімнің кәсіби ниеттері туралы есебін маңызды - деп санайды және мамандық таңдау туралы шешім қабылдауға байланысты өз әрекеттерін олармен келіседі.

Ата-ана-дос рөлі жасөспірімнің кәсіби таңдауына қатысты эмоционалды және бағалау қолдауының функцияларын біріктірумен сипатталады. Осы

рөлге сәйкес ата-аналар баланың кәсіби таңдау саласындағы шешімдеріне барынша мейірімді баға беруге тырысады. Мұндай ата-аналар оған кәсіби саладағы тілектері мен мүмкіндіктерін байланыстыруға, мүмкін болатын кәсіби сайлаудың болашағын көруге көмектеседі. Дос рөлін қабылдаған ата-аналармен қарым-қатынастың ең тартымды аспектісі - бұл қабылданған шешімге қысымның кез-келген түрін болдырмайтын кәсіби таңдау бойынша өзара әрекеттесудің жұмсақ, мейірімді сипаты.

Осылайша, кәсіби таңдау шеңберінде ата-аналардың жасөспірімдерге әсер етуінің үш негізгі механизмі бар:

1 Хабарлама – жасөспірім ата-анасынан алатын ақпаратты қабылдай отырып, ол өзінің мінез-құлқын реттейді, өз пікірін қалыптастырады.

2 Сендіру – ата-ана ақпаратты жасөспірімнің мінез-құлқының, оның көзқарастарының, құндылықтарының өзгеруіне әсер ете алатындай етіп ұйымдастырады, ал ата-ана осы ақпаратты растайтын дәлелдемелер жүйесін қолданады.

3 Ұсыныс – бұл ең қауіпті әсер, себебі жасөспірім өз пікірін қалыптастыра алмайды немесе мінез-құлқын өзгерте алмайды, ол өзінің жеке дамуын тежеп, осы әсерді нақты ұстанады.

Ата-аналардың балаларды кәсіби таңдауын қолдаудың негізгі формаларын бөлу ерекшеліктерін талдау олардың әр түрлі отбасыларда біркелкі ұсынылмайтындығын көрсетті. Қолдаудың бағалау түрі толық отбасыларда, бір балалы отбасыларда көбірек көрінеді. Бұл көбінесе кәсіби әулеттер қалыптаспаған және патриархат құрылған отбасыларда кездеседі. Жасөспірімдердің кәсіби таңдауын қолдаудың эмоционалды түрі толық емес отбасыларда және бір балалы отбасыларда көбірек көрінеді. Бұл көбінесе кәсіби әулеттер қалыптасқан және ата-аналардың теңдігі сақталатын отбасыларда жүзеге асырылады. Жасөспірімдердің кәсіби таңдауын қолдаудың материалдық формасы толық отбасыларда көбірек көрінеді. Бұл еңбек әулеттері бар отбасыларда және көбінесе матриархат құрылған отбасыларда көрінеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, «отбасының жасөспірімнің кәсіби таңдауына әсері» зерттеуі жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау процесінің маңызды аспектісін және осы процесте отбасылық ортаның рөлін терең түсінуге тырысу екенін атап өтеміз. Зерттеу барысында отбасының кәсіби таңдауға әсер етуінің негізгі факторлары мен механизмдері анықталды, бұл осы кешенді процесті жақсы түсінуге мүмкіндік берді. Бұл зерттеудің маңызды қадамы бар әдебиеттерді және басқа ғалымдардың еңбектерін талдау болды, бұл нәтижелерді бұрыннан бар біліммен салыстыруға мүмкіндік берді. Осы

саладағы көптеген зерттеулер отбасының жасөспірімнің кәсіби саласын таңдауға айтарлықтай әсер ететіндігін растайды. Сонымен қатар, зерттеулер көрсеткендей, отбасы жасөспірімдерді кәсіби таңдау процесінде маңызды рөл атқарады. Отбасының жасөспірімнің кәсіби дамуына әсері әртүрлі аспектілерде көрінуі мүмкін:

- біріншіден, отбасы өздерінің кәсіби қалауы мен жетістіктері арқылы жасөспірім мамандығын таңдауға әсер етуі мүмкін. Егер ата-аналар белгілі бір кәсіппен айналысса және онда сәтті дамыса, бұл жасөспірімді осындай мансапты таңдауға шабыттандыруы мүмкін.

- екіншіден, отбасылық құндылықтар мен үміттер жасөспірімге белгілі бір кәсіпті таңдауда қысым көрсетуі мүмкін. Мысалы, егер отбасы қаржылық тұрақтылық пен сәттілікті бағалайтын болса, онда жасөспірім оған жоғары табыс әкелетін мамандықты таңдауға бейім болуы мүмкін.

Сонымен қатар, жасөспірімнің кәсіби дамуында отбасылық қолдау мен білім де маңызды рөл атқарады. Ата-аналар жасөспірімге өз мүдделері мен мақсаттарын анықтауға, сондай-ақ оларға білім беру ресурстары мен мүмкіндіктеріне қол жеткізуге көмектесе алады.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Ниятбаева, Г. Б., Түймебайқызы, Ұ. Ф.** Жасөспірімдердің кәсіби бағыттылығы мен еңбекке дайындығын анықтаудың психологиялық ерекшеліктері // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. – 2020. – № 2(8). – 16–18 б.

2 **Roe, A.** Early determinants of vocational choice // *Journal of Counseling Psychology*. – 1957. – № 4(3). – P. 212–217.

3 **Rojewski, J. W., Kim, H.** Career choice patterns and behavior of work-bound youth during early adolescence // *Journal of Career Development*. – 2003. – № 30(2). – P. 89–108.

4 **Johns, P.** A review of contemporary theories of career choice : a methodological overview // *Scientific and practical journal EJCRP&P*. – 2023. – № 1(2) – P. 12.

5 **Lavine, L.** Parental power as a potential influence on teens career choice // *Child Development*. – 2007. – № 53(3). – P. 658–663.

6 **Жұбаназарова, Н. С., Койшыман, Г., Төлегенова, А. А.** Мектеп бітірушілерге мамандық таңдауда кәсіптік бағдар беретін субъектілер // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы: «Әлеуметтік және саяси ғылымдар» сериясы. – 2020. – № 1(69). – 74–79 б.

7 **Ысқақ, Г. Т., Саңгілбаев, О. С.** Отбасының жасөспірімнің кәсіби таңдауына әсерін зерттеу. – Алматы : ҚазМемҚызПУ, 2018. – 218 б.

8 **Александрова, Н. А.** Семейные факторы профессионального самоопределения в подростковом возрасте // Вестник Санкт-Петербургского университета. Социология. – 2010. – № 4. – С. 33–39.

9 **Zhang, J., Yuen M., Chen, G.** Career-related parental support for vocational school students // International Journal for the Advancement of Counselling. – 2015. – № 37(4). – P. 346–354.

10 **Алпысбаев, З. Е.** Ата-ана отбасы тұрғысынан жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауы. – Алматы : Қазақ университеті, 2023. – 141 б.

11 **Whiston, S. C., Keller, B. K.** The influences of the family of origin on career development : a review and analysis // Counseling Psychologist. – 2004. – № 32(4). – P. 493–568.

References

1 **Nietbaeva, G. B., Түжмебайжызы, U.F.** Zhasospirimderdin kasibi bagyattylygy men enbekke dajyndygyn anyktaudyn psihologijalyk erekshelikteri [Psychological features of determining the professional orientation and readiness for work of adolescents] // Abai atyndagi KazUPU Khabarshysy - Bulletin of KazUPU named after Abai. – 2020. – № 2(8). – P. 16–18.

2 **Roe, A.** Early determinants of vocational choice // Journal of Counseling Psychology. – 1957. – № 4(3). – P. 212–217.

3 **Rojewski, J. W., Kim, H.** Career choice patterns and behavior of work-bound youth during early adolescence // Journal of Career Development. – 2003. – № 30(2). – P. 89–108.

4 **Johns, P.** A review of contemporary theories of career choice : a methodological overview // Scientific and practical journal EJCRP&P. – 2023. – № 1(2) – P. 12.

5 **Lavine, L.** Parental power as a potential influence on teens career choice. // Child Development. – 2007. – № 53(3). – P. 658–663.

6 **Zhubanazarova, N. S., Koishyman, G., Tolegenova, A. A.** Mektep bitirushilerge mamandyk tандауда kasiptik bagdar беретін subjektіler [Subjects providing vocational guidance to school graduates in choosing a profession] // Abai atyndagi KazUPU Khabarshysy: «Aleumettik zhane sayasi gylymdar» seriyasy - Bulletin of KazUPU named after Abai: series «Social and Political Sciences». – 2020. – № 1(69). – P. 74–79.

7 **Yskak, G. T., Sangilbayev, O. S.** Otbasyn zhasospirin kasibi tandauyna aserin zertteu [Study of influence of family on the professional choice of a teenager]. – Almaty : KazMemKyzPU, 2018. – 218 p.

8 **Alexandrova, N. A.** Semejnye faktory professional'nogo samoopredelenija v podrostkovom vozraste [Family factors of professional self-determination in adolescence] // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Sociologi - Bulletin of St. Petersburg University. Sociology. – 2010. – № 4. – P. 33–39.

9 **Zhang, J., Yuen, M., Chen, G.** Career-related parental support for vocational school students // International Journal for the Advancement of Counselling. – 2015. – № 37(4). – P. 346–354.

10 **Alpysbayev, Z. E.** Ata-ana otbasy turgysynan jasospirimderdin kasibi ozin-ozı anyktauy [Professional self-determination of adolescents from the point of view of the parental family]. – Almaty : Kazakh University, 2023. – 141 p.

11 **Whiston, S. C., Keller, B. K.** The influences of the family of origin on career development : a review and analysis // Counseling Psychologist. – 2004. – № 32(4). – P. 493–568.

10.02.24 ж. баспаға түсті.

10.02.24 ж. түзетулерімен түсті.

12.03.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*А. Ж. Аплашова, Н. Ж. Ахметжанова

Торайгыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Поступило в редакцию 10.02.24.

Поступило с исправлениями 10.02.24.

Принято в печать 12.03.24.

ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ВЫБОР ПОДРОСТКА

Актуальность изучения данной темы зависит от многих факторов. Современное общество сталкивается со многими проблемами, связанными с профессиональным выбором подростков, и влияние семьи на этот процесс является одной из основных тем. Профессиональный выбор является важной вехой в жизни каждого подростка, поскольку он оказывает значительное влияние на его будущее, определяет карьерную траекторию и влияет на самоопределение в обществе. В этом смысле семья как

первичная и ближайшая социальная среда играет важную роль в формировании ценностей, взглядов и ожиданий, определяющих выбор подростком профессиональной сферы. Семьи, в свою очередь, могут оказывать положительное и отрицательное влияние на подростков в зависимости от их ценностей, ожиданий и методов поддержки. Понимание этого эффекта является ключевым аспектом разработки эффективных стратегий ориентации и поддержки подростков в процессе их профессионального отбора. Целью данной научно-теоретической статьи является анализ влияния семьи на профессиональный выбор подростков для выявления основных факторов и механизмов воздействия. Научно-практическая значимость статьи заключается в выявлении процесса профессионального самоопределения подростков и разработки рекомендаций по поддержке и ориентации семьи. Результаты статьи могут быть полезны как психологам и педагогам, так и родителям, которые пытаются помочь своим детям в их профессиональном выборе и будущем карьерном развитии.

Ключевые слова: влияние семьи, профессиональная ориентация, профессиональный выбор, подростки, психология, самоопределение, семейные отношения.

*A. Zh. Aplashova, N. Zh. Akhmetzhanova

Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Received 10.02.24.

Received in revised form 10.02.24.

Accepted for publication 12.03.24.

INFLUENCE OF FAMILY ON ADOLESCENTS' PROFESSIONAL CHOICE

The relevance of studying this topic depends on many factors. Modern society faces many problems related to the professional choice of adolescents, and impact of family on this situation is main theme. Professional choice is an important milestone in the life of every teenager, as it has a significant impact on his or her future, determines career trajectory and affects self-determination in society. In this sense, the family as the primary and closest social environment has significant role in shaping the values, attitudes, and expectations that determine the

adolescent's choice of professional sphere. Families, in turn, can have positive and negative effects on adolescents depending on their values, expectations, and support methods. Understanding this effect is a key aspect of developing effective strategies to guide and support adolescents in their vocational selection process. The purpose of this research-theoretical article is to analyze family's impact on adolescents for professional choice in order to identify the main factors and mechanisms of influence. The scientific and practical significance of the article lies in revealing the process of adolescents' vocational choice and developing recommendations for family support and guidance. The results of the article can be useful for psychologists and educators, as well as for parents who are trying to help their children in their professional choice and future career development.

Keywords: family influence, professional orientation, professional choice, adolescents, psychology, self-determination, family relations.

Теруге 13.03.2024 ж. жіберілді. Басуға 29.03.2024 ж. кол қойылды.

Электронды баспа

1,74 Кб RAM

Шартты баспа табағы 9.04.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген А. К. Темиргалинова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 4205

Сдано в набор 13.03.2024 г. Подписано в печать 29.03.2024 г.

Электронное издание

1,74 Кб RAM

Усл.п.л. 9.04. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка А. К. Темиргалинова

Корректоры: А. Р. Омарова

Заказ № 4205

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz